

HAFIZANIN DIŞINA ÇIKMAK: HOLOKOSTUN İDEOLOJİKLEŞMESİ VE ARAÇSALLAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

 İsa ABİDOĞLU^a

Öz

Holokost, Yahudi toplumu üzerinde derin ve kalıcı etkileri olan son derece önemli bir travmadır ve bu konu üzerindeki araştırmaların önemi oldukça büyüktür. Bu çalışma, Holokost'un Yahudi toplumu tarafından nasıl ideolojikleştirildiği ve bu travmanın nelerle araçsallaştırıldığı konusunu ele almaktadır. Bu konunun titizlikle incelenmesi, Yahudi toplumunun geçmişte yaşadıkları acı olayı kurdukları devletin meşruiyetini sağlama adına yeri geldiğinde araçsallaştırabildikleri ve Filistin toplumu ile kurulması beklenen empatinin geliştirip geliştiremediklerini ortaya koymaya yardımcı olacaktır. Ayrıca, bu tür bir araştırma, insanlık tarihinin karanlık sayfalarında yer alan olayların toplumların kolektif hafızasında nasıl yer bulduğunu gözler önüne serer. Bu araştırmanın amacı, Holokostun Yahudi toplumu tarafından nasıl ideolojikleştirildiğini ve araçsallaştırıldığını doküman analizi, söylem analizi ve kolektif hafıza ile ilgili teorilere başvurularak detaylı bir şekilde ve derinlemesine incelemektir. Bu konunun önemi, Holokostun etkilerinin ve travmatik sonuçlarının daha iyi anlaşılmasını sağlayarak, benzer olayların tekrarlanmasının önüne geçmeye yardımcı olabilecek bir temel oluşturmaktır. Ayrıca, bu çalışma, Holokostun yalnızca tarihi bir olay olmakla kalmayıp, aynı zamanda bugünün toplumsal ve siyasi yapısını derinden etkileyen bir ideoloji ve araçsallaştırma süreci olduğunu açıkça ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, Holokostun gelecekteki toplumsal muameleler üzerindeki olası etkileri üzerine de düşünceler geliştirilmesi gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası ilişkiler, Din sosyolojisi, Holokost, Kolektif hafıza, Siyonizm.

STEPPING OUT OF MEMORY: AN EVALUATION ON THE IDEOLOGIZATION AND INSTRUMENTALIZATION OF THE HOLOCAUST

Abstract

The Holocaust is an extremely important trauma that has had profound and lasting effects on the Jewish community, and research on this topic is of great importance. This study examines how the Holocaust has been ideologized by the Jewish community and how this trauma has been instrumentalized. A rigorous examination of this issue will help to reveal whether the Jewish community has been able to instrumentalize the painful event of the past in order to legitimize the state they have established, and whether they have been able to develop the empathy with the Palestinian community that was expected. Moreover, such a study reveals how events from the dark pages of human history find a place in the collective memory of societies. The aim of this research is to examine in detail and in depth how the holocaust has been ideologized and instrumentalized by the Jewish community. The importance of this topic is that it provides a basis for a better

^a Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji, isaabidoglu@anadolu.edu.tr

Makale Geliş Tarihi: 04.01.2025, Makale Kabul Tarihi: 24.06.2025

understanding of the effects and traumatic consequences of the holocaust, which can help to prevent the recurrence of similar events. Furthermore, this study aims to make clear that the holocaust is not only a historical event, but also a process of ideology and instrumentalization that profoundly affects the social and political structure of today. In this context, it is also necessary to reflect on the possible effects of the holocaust on future social treatment.

Keywords: International relations, Sociology of religion, Holocaust, Collective memory, Zionism.

Giriş

Holokost, II. Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası tarafından gerçekleştirilen soykırımın adı olarak dikkat çekmektedir. Bu acımasız süreçte, altı milyon Yahudi'nin yanı sıra çeşitli diğer etnik kimliklerden ve farklı dini gruplardan gelen insanların da sistematik bir şekilde öldürüldüğü var sayılır. Yahudi toplumu, Holokost'u tarihte yaşadıkları en büyük ve en acı felaket olarak tanımlamakta ve bu olayın ruhsal, kültürel ve toplumsal etkilerini çok derin bir şekilde hissetmektedir. Bu felaket, Yahudi toplumunu birçok farklı ve zorlayıcı biçimde derinden etkilemiş ve Hristiyan Batı dünyasında Yahudi kimliği hakkında kalıcı ve silinmez izler bırakmıştır. Tahammül sınırlarını zorlayan bir tarihsel trajedi olarak Holokost, dünya genelinde insan hakları ve soykırımlarla ilgili önemli bir farkındalık yaratmış ve benzer olayların bir daha yaşanmaması için kararlılıkla mücadele etme gerekliliğini açıkça ortaya koymuştur. Bu nedenle Holokost, sadece bir tarihsel olay değil, aynı zamanda insanlığın hafızasında ve toplumsal bilinçte sürekli olarak yankılanan bir trajedi olarak insanlık tarihindeki karanlık dönemlerden birini temsil etmekte ve insanları soykırımların önlenmesi yönünde düşünmeye teşvik etmektedir.

Holokost'un ideolojikleştirilmesi ise soykırımın politik, ideolojik ve toplumsal boyutlarıyla derinlemesine ele alınarak bu olayın yalnızca tarihsel bir gerçeklik olarak değil, aynı zamanda sembolik ve anlam yüklü bir kavram olarak kullanılması gerektiğini ifade eder. Holokost'un ideolojikleştirilmesinde, olayın soykırım olarak tanınması, Yahudi soykırımının özgün ve benzersiz bir karaktere sahip olduğunun vurgulanması gibi çok sayıda etkili faktör bulunmaktadır. Dahası, Holokost'un ideolojikleştirilmesi ile ilgili olarak bu tür ideolojilerin toplumsal bellek üzerindeki etkileri, tarihsel travma ile yüzleşme yolları ve bu travmanın günümüzde hala nasıl hissedildiği gibi konular da ele alınmalıdır. Ayrıca, Holokost'un ideolojik temelleri ve bu temellerin nasıl inşa edildiği üzerinde durulması dikkat çekici bir önem taşımaktadır (Levy, & Sznajder, 2006, s. 88-90)

İdeolojikleştirme kavramı, belirli bir olayın veya kavramın ideolojik bir bakış açısıyla detaylı bir şekilde değerlendirilmesi ve kullanılması anlamına gelir (Eagleton, 2015, s. 288). Bu süreç içerisinde, olayın toplumsal hafızada özel ve belirgin bir şekilde yer etmesi ve toplumun kolektif belleğinde belirli anlamlarla sıkı bir ilişki içinde olması oldukça önemlidir. Süreç, olayın politik, sosyal ve kültürel boyutlarının vurgulanması, bu boyutların bir bütün olarak anlatılma biçiminin dikkatlice belirlenmesi gibi karmaşık aşamalardan oluşur. Aynı zamanda, bu aşamalar arasındaki etkileşim ve geçişkenlik de oldukça dikkate değerdir. Zira ideolojikleştirme, sadece bir olayın basit bir değerlendirmesi değil, aynı zamanda onun çeşitli yönlerinin derinlemesine incelenmesini gerektiren bir süreçtir (Cevizci, 2000, s. 489).

İdeolojik tarafıyla ilişkili olarak Holokost'un araçsallaştırılması, bu trajik olayı bir araç olarak kullanarak çeşitli toplumsal ve politik amaçlara hizmet etmesi anlamına gelmektedir. Bu süreçte Holokost, yalnızca bir tarihsel olay olarak değil, aynı zamanda sembolik ve politik bir araç olarak da etkili bir şekilde değerlendirilmekte ve bu şekilde kullanılmaktadır. Holokost'un araçsallaştırılmasında benimsenen yöntemler, bu trajik olayın ideolojik ve sembolik olarak nasıl manipüle edildiğini açığa çıkarmaktadır ve bu durum, toplumlarda yeni anlamların inşa edilmesine olanak tanımaktadır. Bu süreç, genellikle toplumsal ve politik hesaplaşmalarda, bellek çalışmalarında ve ideolojik tartışmalarda önemli bir rol üstlenmektedir. Ayrıca, Günümüz modern toplumunda süregelen adalet arayışları, hafıza politikaları ve kimlik mücadelesi gibi birçok alanda Holokost'un izleri görülmektedir. Nitekim bu trajik olayın toplumsal bellekteki yeri, aktivist ve politik söylem içinde de sürekli olarak yeniden biçimlendirilmektedir (Risse vd., 1999, s. 157).

Bir ideolojinin siyasi olarak araçsallaştırılması, o ideolojinin belirli bir siyasi hedef veya çıkar için kullanılmasını ifade eder. Yani, ideoloji yalnızca bir düşünsel veya teorik çerçeve olmaktan çıkarak, siyasi güç elde etmek veya sürdürmek için bir araç haline gelir. Bu süreçte, ideolojinin temel prensipleri ve değerleri, genellikle o ideolojiyi sahiplenen kişi veya grupların, toplumsal veya siyasi şartlara göre stratejik olarak yorumlanır ve yönlendirilir. Örneğin, bir siyasi hareket veya parti, popüler bir ideolojiyi benimseyebilir ve bunun üzerinden toplumda geniş bir destek kitlesi oluşturmayı amaçlayabilir. İdeoloji, bu durumda, seçimlerde oy toplamak, toplumsal onay almak ya da belirli bir politikayı dayatmak için bir "araç" olarak kullanılabilir. Bu durum, ideolojinin, özgün ve evrimsel anlamından saparak, çoğunlukla iktidar kazanma veya güç elde etme amacına hizmet eder (Bkz. Gramsci, 1971).

Bir ideolojinin araçsallaştırılması, genellikle o ideolojinin özgün anlamını ve amacını saptırabileceği gibi, ideolojik temellerin çeşitli çıkarlar doğrultusunda manipüle edilmesine de yol açabilir. Araçsallaştırma, Holokost'un yalnızca bir tarihi olay olarak kabul edilmemesi gerektiğini, aynı zamanda belirli ideolojik ve politik hedeflere ulaşmak için bir araç olarak nasıl kullanıldığı sürecini ifade eder. Bu kavram, Holokost'un sadece bir gerçekliğin temsili olmanın ötesine geçerek, farklı sosyal ve siyasal amaçlar için nasıl manipüle edildiğini ve tahrifata uğratıldığını daha açık bir şekilde vurgulamaktadır. Holokost'un araçsallaştırılması, bireylerin ve toplumların kolektif hafızalarını şekillendirdikleri gibi, bu olayın tarihsel analizlerini yapan tarihçi ve akademisyenlerin çalışmalarını da derinden etkileyebilir. Ayrıca, bu durum, toplumsal bellek çalışmaları ve bu konudaki tartışmalar üzerinde önemli bir etki yaratarak, toplumsal politikalara ve kamuoyuna yön verebilir. Dahası Holokost'un araçsallaştırılması, tarihsel bir kavram olmanın ötesine geçerek, günümüzde bile hala etkisini sürdüren karmaşık bir fenomendir.

Yahudi-İsrail Kolektif Belleğinde Holokost'un İsrail Devletinde Kimlik Oluşturma Siyasetine Etkisi

Tarihinin erken dönemlerinde ortaya çıkan Yahudi halkının düşman bir dünyanın kurbanı olduğu algısı, Yahudi-İsrail ethosunun ve kimliğinin merkezi bir parçası haline gelmiştir. Siyonist kolektifin söz konusu algıyı pekiştiren bir unsur olarak Holokost'u seçici bir şekilde kendine mal etme süreci, Yahudi toplumunun devletleşme öncesi dönemine kadar uzanmaktadır. Daha açık ifade ile Holokost hafızasının Yahudi toplumu üzerinde oluşturduğu çok yönlü etki İsrail'in kurulduğu günden bu yana varlığını

sürdürmüştür. (Bar-Tal & Antebi, 1992; Hareven, 1983; Liebman, 1983; Stein, 2005). Dolayısıyla Holokost hafızasının Yahudi toplumunun devletleşme süreci ile yakın ilişkisini görmezden gelmek mümkün değildir

İkinci Dünya Savaşı'nda Holokost'tan geriye kalan çok sayıda Yahudi mülteci, bir anavatana duyulan acil ihtiyacı pekiştirmiştir (Zertal, 2005). Holokost aynı zamanda Siyonistlerin, bir devlet ve kendilerini savunma gücü olmadan sürgündeki Yahudilerin her zaman savunmasız kalacağı yönündeki görüşü de kurulan İsrail siyasetinin yönünü şekillendirmiştir (Young, 1993, s. 211). Zertal'e (2005) göre, İsrailli liderler, özellikle devletin ilk on yılında, Holokost'un hafızasını 'ritüelleştirilmiş, didaktik bir hafızaya uygun bir ulusal ders' şeklinde düzenleyerek ulusallaştırmıştır. Daha açık ifade ile İsrail'in Holokost'un travmatik olaylarına ilişkin kolektif hafızası 'yaratılmış, üretilmiş, işlenmiş, kodlanmış ve İsrail'in kamusal alanında kullanıma sokulmuştur'. Nitekim acı ve mağduriyet hatırası Yahudi/İsrail ulusal topluluğunun oluşumu ve şekillenmesinde çok önemliydi. Zira bu hafızanın yeni kurulan devletin vatandaşlarına ortak bir misyon ve kader duygusu aşilayarak onları birbirine bağlama adına işlevsel açıdan önemli sayılan bir boyutu vardı.

Holokost yıllar boyunca İsrail gerçekliğinde farklı siyasi, sosyal ve askeri (güvenlik) bağlamlarda araçsallaştırıldı ve kullanıldı. Örneğin Adolf Eichmann'ın yargılanması (1960-1962), Holokost'un ve kurbanlarının siyasi gücünü harekete geçirerek hafıza yoluyla İsrail ulusal birliğini güçlendirme şansı veren bir ulusal bilinç oluşturma projesiydi. Dava, İsrail devletinin varlığının haklılığını (Yahudi İsraillilere ve dünyanın geri kalanına) telkin etmiş ve İsrail topraklarının Yahudi yerleşimi için kutsallaştırıldığını ifade etmiştir. Dava aynı zamanda güçlü bir savunma gücüne duyulan ihtiyacı sadece gerçekliğin bir fonksiyonu olarak değil, aynı zamanda tekrarlanan bir felaketi önleyecek bir değer olarak meşrulaştırmıştır (Simhoni, 1961; Zertal, 2005). Son olarak, davayı takip eden kamuoyu söylemi, İsrail'in karşılaştığı güvenlik risklerinin özünde Nazi olduğu mesajını vermiştir. Sonuç olarak, askeri tehditler yeni bir Holokost potansiyeli taşımaktadır. Söz konusu söylem, anti-Semitik bir dünya tarafından kuşatılmış yalnız bir ulusun eski algısına işaret etmektedir (Liebman & Don-Yihya, 1983, s. 142).

Öte taraftan Holokost hafızasının, başlangıçta Yahudi-Nazi karşıtlığına dayanan bir anlatıdan, Yahudi-Filistin çatışmasının meşruiyet kodlarını üreten bir siyasi aparata evrilmesi, İsrail devletinin kuruluş programındaki, kimlik inşası ve meşruiyet stratejileri açısından geçirdiği önemli bir dönüşüme işaret eder. Nitekim Holokost hafızasının İsrail'in ulusal kimlik anlatısındaki rolünü ve bu anlatının Arap ve Filistin kamuoyunda nasıl reddedildiğini tartışan Musolff, (2015) Holokost hafızasının, tarihsel kökenlerinden büyük ölçüde koparak, kimlik meşrulaştırıcı bir metafor haline geldiğini ve bu durumun İsrail-Filistin ilişkilerinde umulan çatışmasızlığın önündeki engellerden biri olduğunu öne sürmektedir. Bu açıdan bakıldığında İsrail'in kolektif travma olarak Holokost'u, Filistin karşısında yıllardır süregelen çatışmayı meşrulaştırma ve mobilizasyon aracı olarak kullandığını görmek mümkündür. Dahası Filistin halkının yaşanan süreçte İsrail tarafından acılarının göz ardı edilmesinde izlenen etkin siyasetin arka planına hükmeden "hafıza"nın karşı tarafa yönelik empati niteliğinden arındırılarak çatışmanın ve savaşmanın dinamiği haline getirildiğine dikkat etmek gerekir (Hesse, 2017; Werbendol, 2018).

Holokost'un İsrail toplumu üzerindeki yıkıcı etkisi çatışmanın her iki tarafının da gözünden kaçmamıştır. Yazar ve Holokost'tan kurtulan Primo Levi, 'suçun bulaşıcı bir hastalık gibi yayılan tedavi

edilemez doğası' (Levi, 1986, s. 182-183) hakkında ünlü bir yazı kaleme alırken, İsraili-Filistinli yazar Habibi, Holokost'un korkunç deneyimlerinden kaynaklanan mağduriyet sendromunun yıkıcı etkisini şiirsel bir dille ifade etmiştir: Nazi canavarının Yahudilere yaşattığı dehşet verici acı, yalnızca toplama kamplarında ve diğer toplu katliam yöntemleriyle yok edilen altı milyonla ölçülmez. Bu aynı zamanda Yahudi halkının görkemli Yahudi geleneğini kaybederek ödediği korkunç bedel ve 'Yahudi kalbi' olarak adlandırılan şeye verdiği zararlar da ölçülebilir. (Habibi, 1986)

Holokost hafızasının kurulan devlette kitlesel olarak güvenlik anksiyetesi oluşturarak ulus inşası ve askeri gücün düşmana dönük orantısız kullanımını meşrulaştırma işlevi gördüğünü söylemek gerekir. Daha somut ifadeyle İsrail'in kurulduğu ilk yıllarda, Avrupa Yahudilerinin İkinci Dünya Savaşı'ndaki çaresizliğini İsrail'in uluslararası siyasette askeri gücünü meşrulaştırmaya dönük istismar ettiği bilinmektedir (Bkz. Mubarak, & Meidina, 2024; Musolff, 2015; Hesse, 2017; Werbendol, 2018). Nihayetinde 1948, 1956, 1967, 1973 ve 1982'deki Arap-İsrail savaşları da Holokost açısından İsrail'in gücünü ve bilincini inşa etmenin bir aracı olarak tanımlamış ve kavramsallaştırmıştır (Zertal, 2005). Öte taraftan İsrail'in gücü ile topyekûn güçsüzlük tarihi arasındaki bağlantı, İsrail'in egemen elitleri tarafından sürekli bir ulus inşası çabasının parçası olagelmıştır. Dahası, Arapların Siyonist girişimi topyekûn yok etme arzusu bir varsayım olarak İsrail'in ilk on yıllarında Ben-Gurion'un siyasi destesinde yinelenen bir kart haline geldiği görülür. İsrail'in 1948'deki ilk askeri mücadelesinin arka planında Holokost'a atıfta bulunmak anlaşılabilir olsa da İsraili liderlerin o zamandan günümüze gelen süreçte neredeyse tüm fiili çatışma ve savaş durumlarını sistematik olarak siyasi kazanımlara çevirmek için bu tür benzetmelere atıfta bulunmaktan kaçınmamışlardır (Özdemir, 2021, s. 18-20).

İsrail'in Gazze, Batı Şeria, Doğu Kudüs, Sina Yarımadası ve Golan Tepeleri'ni işgal ederek Arap dünyasında büyük bir şok etkisi yarattığı 1967'deki Altı Gün Savaşı'nın arifesinde yakın kitlesel imha tehlikesi algısı olan 'Holokost endişesi', Eichmann davasından (1961-1963) oldukça etkilenmiş ve şüphesiz 'önleyici saldırı' başlatma kararına katkıda bulunmuştur. Savaştan önce İsrail'deki iklim, Mısır Cumhurbaşkanı Nasır'ın İsrail'i yok etme tehditlerinin ardından kolektif bir endişeye izin verdi. Holokost daha sonra, İsrail'in başbakanı olarak ılımlı Eshkol'un yerini almak amacıyla Nasır'ın tehditlerini güçlendiren ve yayan İsraili çıkar grupları tarafından Ortadoğu'nun siyasi gerçekliğine nakledildi. Bu, günümüzde hala yaygın olan sahte bir kitlesel imha tehlikesi duygusu yarattı. Söz konusu tehlike duygusu ise İsrail'in dünya kamuoyunda Arapları ve liderlerini tamamen şeytanlaştırmasına olanak tanıdı (Zertal, 2005). İsrail'in sınırları konusunda siyasi ve toplumsal gündeme taşınan Holokost söylemine eklenen söz konusu şeytanlaştırma politikası 1967 savaşı bağlamında sağcı Büyük İsrail söyleminin meşruiyetini sağlamıştır. Yahudi Holokost'u ve İsrail gücü, böylece İsrail kimliğinin pekiştirilmesinde ve İsrail içindeki sosyal uyum ve dayanışmanın güçlendirilmesinde merkezi bir faktör haline gelmiştir (Zertal, 2005). (Paragraf hakemlerin istediği şekilde yeniden düzenlenmiştir)

İsrail'de Siyonizm etkisi ile siyaset mekanizmasını işleten kurucu düzen Holokost'un tarihte yaşanıp biten bir olay olmaktan çok Yahudiler üstünde her zaman kendini tekrar etme riski taşıyan lanetli bir tehlike olarak görmüş ve bu görüş üzerinden Holokost'u ideolojikleştirme eğilimine gitmiştir. Dahası bu ideolojikleştirme eğilimi, kurulan İsrail devletinde gerekliliği aşikâr olan modern İsraili kimliğini inşa etmenin sermayesi olarak görülüyordu. Daha açık ifade ile Siyonizm'in modern İsrail

halkına yakıştırdığı toplumsal kimlik şüphesiz mağduriyet esasına dayandırılmakta ve bu mağduriyetin uluslararası arenada sağladığı sorgulanamazlık ve dokunulmazlık gibi nitelikler modern İsrail Devleti'nin çatışmacı siyasetinin meşruiyetini oluşturmaktaydı. Literatüre bakıldığında İsrail halkının yüklendiği mağduriyet duygusunun çeşitli çatışma türleri ve terörizm bağlamında incelendiğini görmek mümkündür (Bar-Tal, 2007; Bar-Tal vd., 2009; Hadjipavlou, 2007; Hunter, Stringer & Watson, 1991; Kelman, 1997; Khalili, 2007; Ramanathapillai, 2006; Rouhana & Bar-Tal, 1998; Vollhardt, 2009) Bar Tal ve diğerlerine göre (2009, s. 230). Bu çalışmalarda kolektif mağduriyet duygusunun, belirli bir toplumun üyeleri arasında paylaşılan çatışma anlatısının, kolektif hafızanın ve ethos'un bir parçasını oluşturduğu görülür. (Paragraf hakemlerin istediği şekilde yeniden düzenlenmiştir)

Bir çatışma senaryosu, belirli bir toplumda hayatta kalmak için gerekli olan birlik ve dayanışma ihtiyacını artırır. Kolektif mağduriyete benzer şekilde, kolektifin üyeleri geçmiş travmalar ve mevcut tehditler temelinde birleşir (Volkan, 1997). Kolektif mağduriyet duygusunun toplumun kolektif hafızasına yerleştirilmesiyle (örneğin sosyal kurumlar aracılığıyla ve kültürel düzeyde mağduriyete ilişkin inançların sürekli olarak güçlendirilmesiyle), inatçı çatışmalara dahil olan toplumlar zaman içinde mağduriyet duygusunu sürdürür (Bar-Tal vd., 2009). İnatçı çatışmalarda her savaşan taraf, 'rekabetçi mağduriyet' olarak adlandırılan bir olguda uluslararası destek kazanmak için mağdur statüsüne ulaşmaya çalışır (Noor, M., James Brown & Prentice, 2008; Nadler & Shnabel, 2006). İsrail-Filistin çatışması bağlamında, her iki grubun da 'kendi gruplarının trajedilerini diğerininkilere tercih ederek' ahlaki sosyal kimlik için mücadele ettiği ileri sürülmüştür (Oren & Bar-Tal, 2007, Bar-Tal, 2007; Bar-Tal vd., 2009, s. 249).

İsrail-Arap çatışması, Holokost'un ve Yahudi mağduriyet duygusunun büyük bir etkiye sahip olduğu bir başka alanı oluşturmuştur. İkincisi, İsrailli Yahudilerin çatışmayı görme ve yönetme biçimlerinin yanı sıra çatışmayı sona erdirmeyi amaçlayan müzakerelere yaklaşımlarını da önemli ölçüde etkilemiştir (Bar-Tal, 2007; Bar-Tal ve diğerleri, 2009; Zertal, 2005). Zertal'e (2005) göre "Holokost anısı yerel çatışmaya önem atfederek onu siyasi ve tarihi boyutlarından soyutlarken, çatışma söylemi Holokost'un Siyonist-İsrail üst anlatısının kurucu miti olarak rolünü pekiştirmiş ve güçlendirmiştir". Yahudilerin mağduriyet duygusunun ve Holokost temsiliinin İsrail savaşları ve İsrail-Filistin çatışması bağlamında siyasallaştırılmasının bir örneği de düşmanın Nazileştirilmesi retoriğidir. İsrailli siyasi ve kültürel elitlerin İsrail kurulmadan önce de Arapları alenen Nazilere benzettikleri bilinmektedir. Ben-Gurion, siyasi ve kişisel kriz zamanlarında nihai bir silah olarak Arap liderleri Hitler'e benzetirdi (örneğin, Alman fonlarına duyulan ihtiyacı haklı çıkarmak için).

İsrail-Filistin çatışması, biriken muharebe, savaş ve terörizm deneyiminin yanı sıra devletlerin kurumları tarafından da rutinleştirilmiştir. Bu nedenle, 'çatışma İsrail'deki sosyal yapıyı ve kolektif kimliği önemli ölçüde şekillendiren belirleyici bir faktör haline gelmiştir' (Kimmerling, 1993, s. 2010). Özetle söylemek gerekir ki Holokost'tan günümüze gelen süreçte mağdur kimliğini benimseyen İsrail toplumu, sadece mağduriyet söylemini kullanmakla kalmadı, aynı zamanda 'mağduriyet adaleti' adına konuştuğunu iddia etti. Bu iddianın özü, mağdurun kaderinin bir parçası olan çok sert deneyimlerin onu her koşulda eleştirinin üzerinde tutmasıydı. Geçmişte yaşananlar, mağdurun eylemlerine meşruiyet kazandırmada merkezi bir rol oynuyordu ve eylemlerinin doğruluğu ancak geçmişte çektiği acıların

derecesiyle ölçülebilirdi. 'Mağduriyet adaleti', mağdurun konum ve eylemlerine, mağdur olmayanlara göre göreceli bir avantaj sağlar ve böylece İsrail Devleti, sadece Holokost mağdurları ve onların soyundan gelenler için bir sığınak olması nedeniyle kendisini haklı görür. Bu motif son elli yılın İsrail söyleminde yeniden ortaya çıkmış, Shoah mağduriyeti İsrail hükümeti tarafından benimsenen güvenlik politikası, dış politika ve hatta sosyal politikalar için temel bir argüman olarak kullanılmıştır. Sefardi toplumu üyelerinin, iktidardaki İşçi Partisi tarafından benimsenen ve söyleminin bir parçası haline gelen Şoa mirası ile ilgili zorluklar yaşadığını belirtmek gerekir. Holokost bir anlamda Aşkenazim ve Sefardim arasında sosyal, etnik ve siyasi bir ayrım çizgisi olarak hizmet etmiştir (Segev, 2000).

Hafızanın Dışından Bakmak: Holokost ve İsrail Toplumu

Uzun yıllar boyunca İsrail'e gelen her yabancı ziyaretçi, ülkeye varır varmaz Kudüs'te bulunan ve Naziler tarafından öldürülen altı milyon Yahudi'nin anısına dikilen Yad Vashem'e götürülmüştür. 1995 yılının başlarında bu politikanın değiştirildiği görülür. O tarihten bu yana İsrail, resmi ziyaretlerde bulunanlara Nazi barbarlığının ve Yahudilerin çektiği acıların sergilendiği bu müzeyi gezmelerini önermekle yetinmeye karar vermiştir. Ancak bu karara rağmen sadece cumhurbaşkanları, başbakanlar ve dışişleri bakanlarından bu müzeyi ziyaret etmeye devam etmeleri İsrail hükümetleri tarafından istenmiş ve bu istek yine İsrail hükümetlerince diplomatik nezaketin gereği olarak görülmüştür. Bu yeni politikanın mimarı Yossi Beilin, dışişleri bakan yardımcısı olduğu dönemde, insanları belirli bir yeri ziyaret etmeye zorlamanın "Bolşevik" bir davranış olduğunu ve İsraillilerin "ne yapmanız gerektiğini biz sizden daha iyi biliriz" düşüncesinden vazgeçmeleri gerektiğini söylemişti. New York Times muhabiri Clyde Haberman'ın haberine göre, "Anıta yapılan, gönüllülük esasına dayalıymış görüntüsüne sahip zorunlu ziyaretler, bazı İsraillileri başka nedenlerden dolayı rahatsız ediyor. Bu İsrailliler ister turistik ister resmi turların yerel rehberlerinin Yahudileri tarihin her döneminde başka milletlerce kurban edilmiş olarak gören anlatıların Yahudilerin ulusal kimliklerini var eden öz olarak tanımlamalarına karşı çıkarak çöl çiftlikleri ya da bilim merkezleri gibi modern İsrail'in başarılarını gösteren alternatif yerler önermektedirler. Bu açıdan değerlendirildiğinde İsrail'in Holokost ile ilişkisi ve bu olayın günümüz siyasi amaçları için nasıl kullanıldığı ve istismar edildiği pek çok tartışmaya konu olmuştur (Akt. Brownfeld, 1998, s. 48)

Yahudi tarihi açısından bakıldığında, Yahudi devleti ile Holokost arasındaki ilişki konusunda farklı bir bakış açısı olduğu açıktır. Üzerinde düşünülmesi gereken faktörlerden biri, Holokost sonrası Yahudilerin Holokost'a ilişkin öznel tutumlarıdır. İmha ile başlayan ve o zamandan beri devam eden Holokost bilgisini Yahudi tarih bilincinin dokusuna dokuma sürecinin kendine has bir anlamı vardır. İsrail'de veya Diaspora'da Yahudi halkının farklı kesimlerinin, İkinci Dünya Savaşı sırasında Yahudi halkının başına gelen trajedinin farklı yönlerini vurgulama eğiliminde olduğu devam eden bir gerçektir. Holokost ile İsrail'in doğuşu arasındaki zaman yakınlığı, sadece kendini teselli etmek amacıyla da olsa, olaylar arasında bağlantı kurulmasını teşvik etmektedir. Ancak Holokost'un tarihsel önemi, Yahudi halkının tarihindeki yerini anlamak için keskin ve acımasız bir berraklık gerektirmektedir. Bu tarihsel sorunun karmaşık mantığı, görünüşte çelişkili sonuçlar ortaya koymaktadır: Holokost ile İsrail'in ortaya çıkışı arasında bir ilişki olduğu ya da olmadığı (Zerubavel, 2003).

Her iki durumda da hem Holokost'un hem de Yahudi devletinin bazı ortak tarihsel temelleri olduğu açıktır. Her biri kendi tarzında, Yahudi ve Yahudi olmayan toplum arasındaki ilişkinin, Orta Çağ'dan beri Avrupa'da gelişen bir arada yaşama modellerine dayanan bir ilişkinin nihai krizini ifade ediyordu. Bu anlamda her ikisi de radikal tepkileri temsil ediyordu. Ancak her iki tepki de birbirine yaklaşmak yerine paralel ve zıt yönlerde ilerledi. Yahudi devletinin kurulmasıyla birlikte düşünüldüğünde Holokost, Yahudi varoluşunun sitra ahra'sını, yani diğer yüzünü (yaratılış ve süreklilik tarafına karşı karanlık ve yıkım tarafı) temsil ediyordu (Savelsberg & King, 2011).

Holokost'a verilen tepki Yahudi yaşamında tuhaf bir gerilime, Birinci ve İkinci Tapınakların yıkılması ya da Orta Çağ'ın sonlarında Yahudilerin İspanya'dan sürülmesi gibi Yahudi tarihindeki daha önceki felaketlere verilen tepkiyi anımsatan bir "günlerin sonu" duygusuna yol açtı. Bu bilinç, Yahudilerin Filistin'de galip gelmek ve her şeye rağmen tüm engelleri aşmak için verdikleri siyasi mücadeleye nüfuz eden umutsuzluk ve acımasız umudu harmanlayan bir içsel güç uyanışını beraberinde getirdi. Bir halkın yaşamının normal seyrinde devam ettiği zamanlarda alışılmadık ve belki de istenmeyen bu ruh, Siyonistlerin ve Yahudilerin Filistin'de devletlerini kurma çabalarının temel bir bileşeniydi. 1940'ların sonlarında Filistin'de ve Birleşmiş Milletler'de yaşananlar incelendiğinde, Yahudilerin bu uluslararası dramın siyasi katılımcıları arasında en güçlüsü olmadığı görülecektir. Ancak, Filistin meselesinin diğer doğrudan ya da dolaylı katılımcılarının çoğunda İsrail devletinin kurulması doğrultusunda görülmeyen bir amaç birliği ve yapıcı bir hedefe adanmışlık duygusuna sahip oldukları görülür (Friesel, 2013, s. 121-141).

İsrail Devleti'nin kuruluşu, Holokost'tan kurtulanlar için bir yuva olacağı ve hayatta kalanlara hayatları ve hikayeleri için bir ses verileceği bir alan yaratarak bu konuda konuşamama durumunu kıracağı fikrine dayanıyordu. Devlet aynı zamanda hayatta kalanlara iddia ve suçlamaları için yasal ve sözel çerçeve sağlayacak bir kurum olarak görülüyordu. Ancak devletin dayandığı bu mantık, devletin kuruluşunu takip eden yıllarda pek takip edilmedi. Devletin kuruluşundan sonra, Idith Zertal'in iddia ettiği gibi, "yeni doğan devleti tarihten çıkarma ve ona aşkın ve meta-tarihsel bir karakter kazandırma çabasıyla" birlikte "yarı-resmi bir sessizlik" ortaya çıktı (Zertal, 2005, s. 57,93). Holokost'un İsrail siyasetine dahil edilmesi yalnızca belirli durumlarda, özellikle de kriz zamanlarında gerçekleştirildi ve hiçbir zaman gerçekleştiği bağlama göre anılmadı, daha ziyade yeniden bağlamsallaştırıldı ve Orta Doğu'da meydana gelen çatışmaya ithal edildi. Dolayısıyla, James Young'ın Holokost'un hafızası üzerine yazdığı kitapta belirttiği gibi, İsrail Devleti'nin Holokost'u "aynı anda hem hatırlama hem de unutma ihtiyacı" hissettiğine dair resmi bir yaklaşım mevcuttu. Young bu yaklaşımı şöyle özetler:

"Bir yandan David Ben-Gurion gibi ilk devletçiler Holokost'u sürgündeki Yahudi yaşamının nihai meyvesi olarak görüyorlardı; bu nedenle Holokost sadece yok edilmeyi değil aynı zamanda unutulmayı da hak eden bir diasporayı temsil ediyordu. Öte yandan devlet de Holokost'a olan ters borcunun farkındaydı: Ne de olsa Holokost, bir devlet ve kendilerini savunma gücü olmadan sürgündeki Yahudilerin her zaman bu tür bir yıkıma karşı savunmasız olacağı yönündeki Siyonist düsturu kanıtlar gibiydi. Sonuç olarak, ilk liderler Holokost'u yeni devletle doğrudan bağlantısının ötesinde hatırlamak için çok az neden buldular" (Young, 2008, s. 211).

Bundan böyle, Holokost anısı dile getirildiğinde, sadece devletin meşrulaştırılmasına hizmet etti ve Nazilerin uyguladığı zulüm açısından asla tartışılmadı. Sonuç olarak, İsrail devleti kurulduktan sonra

Holokost'un hatırası büyük ölçüde bastırıldı. Holokost'tan kurtulan 300.000 kişi artık devletin vatandaşı olmasına ve toplumun dokusunu büyük ölçüde etkilemelerine rağmen, ülkedeki varlıkları “gaip mevcutlar” şeklindeydi (Zertal, 2005, s. 94). 23 Mayıs 1960 tarihinde Holokost İsrail için yeni bir anlam kazanmış ve İsrail halkının kolektif hafızasına yeniden girmiştir O gün, zaman zaman Holokost'un mimarı olarak anılan Nazi savaş suçlusu Adolf Eichmann'ın Ben-Gurion tarafından Arjantin'de yakalandığının duyurulduğu gündü. Eichmann Kudüs'e getirildi, bir İsrail mahkemesi tarafından yargılandı ve idama mahkûm edildi. Bu İsrail için büyük bir olaydı. Yıllarca süren cehaletin ardından Holokost'la nihayet yüzleşilebildi. İsrailliler artık bunun karşısında tamamen çaresiz bir durumda değillerdi. Daha ziyade güç, egemenlik ve kontrol edebilen konumundaydılar. Eichmann'ın yakalanması ve yargılanması İsrailli gençler için de değerli bir ders olarak görülüyordu, çünkü bu şekilde geçmişleriyle bağlantı kuracaklardı ve Ben-Gurion'un ifadesiyle “Yahudilerin katledilecek koyunlar değil, karşılık verebilecek bir halk” olduğunu öğreneceklerdi (Zertal, 2005, s. 108).

Dolayısıyla, Holokost'u İsrail halkının hafızasına geri getiren ve bu kez kendilerini daha güçlü bir taraf haline getiren Eichmann'ın Kudüs'te yargılanması olmuştur. Dahası, Holokost bu andan itibaren İsrail-Arap çatışması bağlamına ithal edildi ve İsraillilerin etraflarındaki dünyayı tanımladıkları referans taşı olarak belirlendi. Holokost artık sadece nihayet yüzleşilen geçmiş bir olay değil, sürekli bir tehdit haline geldi. İsrail Devleti, Yahudi karşıtı bir dünya tarafından çevrelenmiş yalnız bir ülke olarak görülüyor ve ülkenin kapılarının Nazi benzeri düşmanlarla dolu olduğu düşünülüyordu (Bach, 2011, s. 315).

Holokost deneyiminin Araplarla olan ilişkilere etkisi iki şekilde gerçekleşmiştir. Birincisi, Ben-Gurion tarafından Arap ülkelerinde saklanan Naziler olduğu ve Arap ülkelerinin İsrail Devleti hakkındaki açıklamalarına tanık olmanın bir Nazi'nin konuşmasını dinlemek gibi olduğu sürekli dile getiriliyordu. İkinci olarak, Kudüs Müftüsü Hacı Emin El-Hüseyni, büyük bir Nazi suçlusu ve “Nihai Çözüm”ün başlıca mimarlarından biri olarak tasvir edilmiştir. Müftü ile Naziler arasında, özellikle de Eichmann'ın ofisi ile bir bağlantı olduğu, Eichmann'ın yargılanması ve Nazilerin yenilgisinden sonra Avrupa arşivlerinde bulunan belgelerle açıkça ilan edilmiştir (Zertal, 2005, s. 100-101).

Bundan böyle, Eichmann'ın yargılanması ve Holokost'la yeniden yüzleşilmesi, bir düşmanın diğeriyle birleşmesi ya da daha doğru bir ifadeyle, bir düşmanın ortadan kaybolması ve bir diğeri bedeninde yeniden vücut bulmasıyla sonuçlandı. Davadan sonra, Naziler ve Araplar arasında bir eşitlik kurmak çok yaygındı. Araplar, İsraillileri yok etmeyi amaçlayan yeni Eichmannlar olarak görüldüğünden, dava İsrail'e yok edilme korkusu için yeterli kanıt sağladı. Çok geç ortaya çıkmış olmasına rağmen, Holokost anısı İsrailliler için ulusal bir birleştirici olarak hizmet etmiştir (Bach, 2011, s. 315).

İsrail Devleti, 29 Kasım 1947'de BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen ve yakın geçmişte yaşananlara göre bölünmeye karar veren 181 sayılı kararın bir sonucu olarak kuruldu. Daha ziyade, mağduriyet hissinin bir deneyimden diğeriye aktarıldığı hayal edildi ve sadece İsrail-Arap çatışmasına atıfta bulunularak Holokost'a dair bir hafıza ve Eichmann'ın yargılanmasına dair bir anlamlandırma inşa edildi. İsrail Devleti bu hafızayı, kendisini anti-semitik bir dünya tarafından kuşatılmış “ebedi kurban” olarak konumlandırmak için kullandı. Böyle bir algı, İsrail “in kendisini her türlü sorumluluk ve

eleştiriden sıyrmasına ve işlediği kabahatleri meşrulaştırmasına yol açmıştır. Dahası, kendisini “ebedi mağdur” olarak konumlandırması, Hannah Arendt “in de belirttiği gibi, (1945, s. 137) Yahudi mağduriyetinin tarihsizleştirilmesi ve özelleştirilmesi sonucunu doğurmuş ve bundan böyle mümkün olan her koşulda mağduriyet duygusunun öne çıkarılmasına olanak sağlamıştır (Staudenmaier, 2012, s. 2-4).

İsrail’in Holokost hafızası üzerine inşa edilip edilmediği birçok çalışmada ele alınmış olsa da bu çalışmalarda gözden kaçan ve sorgulanması gereken önemli konu Holokost bilincinin 1990'larda Batı siyasetinde zirveye çıktığı gerçeğidir. Şüphesi Holokost bilincindeki bu artış, çift kutuplu dünyada küresel gücü elinde tutan Amerikan siyasetinin Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte karşı kutup ideolojisi olarak İslamı ve Ortadoğu Müslüman ülkelerini seçmiş olması ile yakın ilişkilidir. Samuel Huntington ve Bernard Lewis gibi birçok teorisyenin vurgu yaptığı temel tez siyasal İslamcılığın küresel bir tehdit olma yolundaki iddiasına dayanmaktadır. Aslında bu iddialar Ortadoğu’da İsrail devletinin güvenliğini sağlama refleksiyle ilgili olma ihtimalini düşündürmektedir. Batı siyasetindeki holokost bilincine dayalı geliştirilen semitik hassasiyet ve duyguların dramatik yükselişinin Soğuk Savaş’ın sona erdiği döneme denk gelmesi bu açıdan tesadüf değildir (Huntington, 1993, s. 22-49).

90’ların başından bu yana, Holokost’a dair bu bakış açısı küresel düzeyde giderek daha fazla yerleşik hale gelmiştir. Holokost bugün yaygın olarak "kozmpolit" terimlerle, tarihin derslerine benzersiz bir şekilde açık, doğrudan ve evrensel erişim sağlayan küresel bir "ahlaki forum" olarak anlaşılmaktadır. Holokost anısının ve kurbanlarla empatinin, küresel retoriklerin ve ahlaki gelişim pedagojilerinin merkezinde konumlandırılması, Uluslararası Holokost Anma İttifakı (IHRA) tarafından uluslararası düzeyde koordine edilmektedir. Bu hükümetler arası kuruluş, 1998'deki kuruluşundan bu yana istikrarlı bir şekilde büyümüştür ve şu anda 35 üye devlete sahiptir (Levy & Sznajder, 2006, s. 188-200).

Holokost hafızası, günümüze gelen süreçte Enzo Traverso'nun iddia ettiği gibi, Batılı demokrasilerin kendi erdemleriyle övündüğü ve diğer rejimlerin ahlaki standartlarını ölçtüğü bir "küresel sivil din" haline gelmiştir. Uluslararası Holokost hafızasının tarihsel referans noktaları ve anma öncelikleri tartışmasız bir şekilde Avrupa merkezidir. Buna rağmen ve Avrupa tarihi perspektiflerinin evrenselleştirilmesine yönelik genel olarak artan şüphenin aksine, Holokost hafızası çok geniş bir şekilde eşsiz ve evrensel bir ahlaki ahlak ölçütü olarak yüceltilmiştir (Traverso, 2016, s. 113).

Holokost'un kurtarıcı antisemitizm anlatıları aracılığıyla sunumu, 1990'lardan bu yana, özellikle ahlaki açıdan iyileştirici pedagojik bağlamlarda küresel olarak baskın hale gelmiştir. Dünyanın dört bir yanındaki Holokost "anma müzeleri" soykırımın tarihsel sunumuna yarı-dinsel bir anlam katmaktadır. Avril Alba'nın USHMM, Yad Vashem ve Sydney Yahudi Müzesi üzerine yaptığı karşılaştırmalı çalışmasında ileri sürdüğü gibi, bu mekânlar Yahudi acılarının "dünyaya kurtarıcı bir mesaj olarak sunulduğu" yeni bir "kutsal seküler mekân" biçimi olarak ortaya çıkmıştır (Alba, 2015, s. 192). Çağdaş küratöryel yaklaşımlar kesinlikle her yerde kurbanlarla empati kurmaya odaklanmıyor: özellikle Berlin'deki Topographie des Terrors sergisi gibi Nazi rejiminin vahşetiyle ilişkilendirilen Almanya'daki mekanlarda, dikkatler öncelikle suçun işlenişi ve bunun mümkün kılınması üzerinde yoğunlaşıyor. Yine de bazı akademisyenler, Auschwitz ve diğer imha kamplarını ziyaret etme deneyiminin, özellikle de

eğitim amaçlı gençlik gezilerinde, yaygın olarak bir hac ziyaretinin kurtarıcı dini havasına büründüğünü belirtmiştir. Bu geziler, Holokost kurbanlarıyla hayali empatiyi güçlü bir şekilde vurgulamakta ve ziyaret edilen yerlerin bir anlamda orada yaşanan acılara "tanıklık ettiği" inancıyla dolaylı olarak desteklenmektedir. Yahudi lise öğrencilerini "Auschwitz"e götüren önde gelen uluslararası program olan "March of the Living", misyonunu katılımcılarında güçlü bir Yahudi kimliği ve antisemitizm karşıtlığının yanı sıra ırkçılık ve adaletsizlikle mücadeleye yönelik güçlendirilmiş bir evrenselci bağlılık geliştirmek olarak sunmaktadır. İngiliz hükümeti tarafından desteklenen Auschwitz'den Dersler programı da benzer şekilde kurtarıcı bir perspektif sunarak Holokost hafızası ve antisemitizm karşıtlığından her türlü önyargı ve nefrete karşı muhalefetin güçlendirilmesine uzanan bir köprü kurmaktadır (Tollerton, 2020, s. 156-170).

Holokost'tan ders çıkarmaya odaklanan yeni kamuoyunun, günümüzde kitlesel katliamlara karşı uluslararası duyarlılığı artırmadığı, hatta muhtemelen tam tersi bir etki yarattığı 1990'larda açıkça görülüyordu. Holokost, Amerika Birleşik Devletleri'nde Balkan çatışmasına müdahale edilip edilmeyeceğine ilişkin tartışmalarda bazen bir teşvik unsuru olarak, ancak çoğu zaman harekete geçmek için bir fren mekanizması olarak tekrar tekrar dile getirildi. Bazılarına göre Sırpların Bosnalılara yönelik "etnik temizliği" dehşet vericiydi. Ancak bu, Holokost'la kıyaslanabilecek düzeyde değildi ve bu nedenle uluslararası siyaset tarafından verilmesi beklenen kesin bir tepkiyi gerektirmiyordu (Power, 2013, s. 247). Bosnalıların Sırplar tarafından maruz kaldığı "etnik temizlik"e eşlik eden süreçte yani 1994 baharında Schindler'in Listesi filminin gösterimini kimi zaman "Bir Daha Asla!" haykırışları ve coşkulu alkışlar izledi. Bu coşkulu alkışlar aslında uluslararası siyasetin yön verdiği dünya kamuoyunun Holokost dışında kalan savaş suçlarını görmezden gelmesine iyi bir örnektir. Öyle ki Ruanda'da Holokost'ta Yahudilerin öldürülmesinden çok daha hızlı bir şekilde gerçekleşen toplu katliamlar nispeten daha az uluslararası tepki uyandırmıştır. Buna rağmen bu ironiler, Batı bilincinde bir tür "ahlaki dönüş"ün yaşanmakta olduğuna dair yaygın inancı zayıflatmamıştır (Rawnsley, 2001, s. 167).

Bin yıllık "tarihin sonu"¹ iyimserliği 11 Eylül 2001 terör saldırılarıyla birlikte aniden durdu. İslam ve Müslüman korkusu tüm Batı'yı sardı. Ortadoğu' da 1990'lar boyunca Oslo Süreci ile sürdürülen barış umutları, Eylül 2000'de İkinci İntifada'nın² patlak vermesi ve 2001 başında George W. Bush ve Ariel

¹Francis Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" tezi (1989), Soğuk Savaş'ın bitimi ve liberal demokrasinin zaferiyle insanlığın ideolojik evriminin nihai aşamasına ulaştığını savunur. Fukuyama, Hegelci diyalektiği temel alarak, liberal demokrasi ve serbest piyasa ekonomisinin artık rakipsiz olduğunu, bu sistemlerin insanlığın siyasi ve ekonomik özlemlerini karşılayan "nihai form" haline geldiğini iddia eder. Ancak bu, olayların sona erdiği değil, ideolojik mücadelelerin bittiği anlamına gelir. Kritik Vurgu: Tez, komünizmin çöküşünü liberal demokrasinin evrensel zaferi olarak yorumlar. Eleştirmenler (örneğin Samuel Huntington), kültürel ve dini çatışmaların devam edeceğini savunarak teze karşı çıkmıştır. Özetle Fukuyama, "tarihin sonu" derken, ideolojik alternatiflerin tükendiği bir dünya düzeninden bahseder. (Bkz. **Fukuyama, F.** (1989). "The End of History?" **The National Interest**, No. 16 (Summer 1989), pp. 3-18.)

² İntifada, Filistin halkının İsrail işgaline karşı kitlesel direnişini ifade eden bir kavramdır. İsrail-Filistin çatışması bağlamında iki büyük intifada yaşanmıştır, her biri farklı strateji ve siyasi dinamikler taşıyor:

Birinci İntifada (1987-1993)

Özellikleri: Temelde **sivil direniş** (taş atma, grevler, boykotlar) ve kitlesel protestolarla şekillendi. **Filistinli gençler** ve yerel örgütler (Hamas bu dönemde ortaya çıktı) ön plandaydı. Şiddet içermesine rağmen, silahlı mücadeleden çok **halk ayaklanması** karakterindeydi.

Sonuçları: Oslo Anlaşmaları'na (1993) zemin hazırladı, ancak bağımsız devlet vaadi gerçekleşmedi.

Sharon'un iktidara gelmesiyle zaten sona ermişti. 11 Eylül'den sonra İsrail ve Filistin'deki şiddet ve ölüm, birçoklarının gözünde yeni "teröre karşı savaş"ın en canlı sahnesi haline geldi. Bu da Filistin-İsrail çatışmasının bu dünya görüşünün geçerliliği üzerine bir cephe savaşı olarak yorumlanmasını sağladı. Orta Doğu'daki şiddete ilişkin küresel algıların kutuplaşması, 1990'larda Holokost hafızasının antisemitizm karşıtlığını telafi etmek için oluşturduğu konsensüs desteği için potansiyel bir kriz oluşturdu. Mağduriyetle empati kurmaktan ve Orta Doğu'da Yahudilere yönelik antisemitik zulümden evrenselci bir ders çıkarmak artık o kadar kolay değildi (Stein, 2005, s. 317).

Giderek daha da tizleşen medya ortamı, Filistinlilerle ya da İsraillilerle duygusal özdeşleşmenin kutuplaşmasını arttırdı. Amerika Birleşik Devletleri'nde Fox News'in izleyici rakamları 2002'nin başlarında CNN'i geride bıraktı: tam da dikkatlerin bu çatışmaya en çok odaklandığı dönemde. Birleşik Krallık'ta The Guardian'ın yayınları yoğun bir incelemeye tabi tutuldu ve İsrail destekçileri gazeteyi (ve ayrıca BBC'yi) İsrailli Yahudilerin çektiği acılardan ziyade Filistinlilerin çektiği acılara orantısız bir şekilde vurgu yaptığı iddiasıyla antisemitik önyargılı olmakla suçladı (Baram, 2004, s. 187). Duygusal tartışmaların yoğunlaştığı bu yeni ortamda, tarihsel empatinin ve özellikle de Holokost kurbanlarıyla empatinin bazı savunucularını bir endişe dalgası sardı. Carolyn Dean'in 2004'te öne sürdüğü gibi, mağduriyetle uygunsuz bir şekilde kurgulanmış aşırı özdeşleşme, empatinin tükenmesine ve hissizleşerek kısmen tutulmasına yol açmıştı (Moyn, 2006, s. 397-399).

Bu endişe ve tartışmalara rağmen, antisemitizm konusundaki kamuoyu endişesi bu dönemde Batı'nın büyük bölümünde açıkça pekişmiştir. Öyle ki yeni milenyumun ilk beş yılında, "yeni bir antisemitizm" olduğu iddiası giderek daha geniş bir kabul gördü. İsrail'in "kolektif Yahudi" olduğu ve bu nedenle İsrail'e yönelik saldırıların farklı bir kılığa bürünmüş antisemitizm olduğu fikri, "yeni antisemitizm" argümanlarının temel iddialarından biriydi. 2000 yılından itibaren İsrail hükümeti, Mossad da dahil olmak üzere çeşitli kurumlar aracılığıyla antisemitizm konusundaki küresel tartışmalarda daha proaktif bir rol üstlendi (2006 yılında kurulan İsrail Stratejik İşler Bakanlığı'nın daha sonraki, daha müdahaleci faaliyetlerine zemin hazırladı) (Sutcliffe, 2022, s. 224-226). Dahası 11 Eylül'ün etkisi, Batı'da "antisyonist" özellikleri de kendinde barındıran "yeni antisemitizm" in özellikle Müslümanlar arasında yaygın olduğu iddialarına yönelik duyarlılığı büyük ölçüde arttırdı.

İkinci İntifada (2000-2005)

Özellikleri:

Silahlı eylemler (intihar saldırıları, askeri çatışmalar) ağırlıktaydı.

İsrail'in **şiddetli askeri müdahalesi** (duvar inşası, operasyonlar) ve Filistin yönetiminin zayıflamasıyla sonuçlandı.

Hamas ve El-Fetih arasında iç gerilimler arttı.

Sonuçları:

İsrail'in **Gazze'den çekilmesine** (2005) yol açtı, ancak işgal ve ambargolar devam etti.

Kavramın Siyasi ve Sembolik Anlamı

| 626 | Meydan okuma: İşgale karşı Filistinlilerin toplu kimlik mücadelesi.

Uluslararası dikkat: İntifadalar, Filistin meselesini küresel gündeme taşıdı.

İki yönlü miras: Olumlu: Direniş kültürünü pekiştirdi.

Olumsuz: Şiddet sarmalı ve İsrail'in baskıcı politikalarını artırdı. (Bkz. Kimmerling, B., & Migdal, J. S. (2003). *The Palestinian People: A History*. Harvard University Press., Khalidi, R. (2006). *The Iron Cage: The Story of the Palestinian Struggle for Statehood*. Beacon Press).

Müslümanlardan duyulan korkunun Yahudilerin korunmasına kanalize edilmesi, Batı'nın 11 Eylül sonrasının henüz gelişmemiş siyasi duygularını yüce bir ahlaki amaç duygusuyla cilaladı. Christopher Hitchens'in şok, öfke ve intikam duygularıyla iç içe olan İslami barbarlığın kavramsal karşılığı olan "İslamofaşizm"i, İsrail'in mücadelesini kendi mücadelesi olarak gören Batı'nın "medeniyet değerlerinin" görünüşte daha mantıklı bir şekilde savunulmasını sağladı. Hitchens, terör saldırılarından sonra bu pozisyona geçen daha önce sol kimliğe sahip birkaç yorumcu arasında en öne çıkanıydı (Hitchens, 2001, Akt. Sutcliffe, 2022, s. 234).

İsrail'in Ocak 2009'da Gazze'ye düzenlediği askeri saldırı, bu retoriğin evrenselci iddiaları ile bu çatışmanın sahadaki politikaları ve insani sonuçları arasındaki gerilimi daha da keskinleştirdi. Yüksek sayıdaki Filistinli sivil kayıpların İsrail'e yönelik yoğun uluslararası eleştirilere yol açması, Siyonizm'i yüce "uluslara ışık" idealleriyle ilişkilendirenler için bir kriz anıydı. Filistinlilerin çektiği acılarda İsrail'in sorumluluğuna dair yaygın algı, Holokost'u anma ve Yahudi tarihini mağduriyetten ahlaki açıdan yüceltici dersler çıkarmakla ilişkilendiren kurtarıcı antisemitizm paradigmasıyla sarsıcı bir şekilde çatıştı. Bu durum Batı'da 2009 saldırısının temsili konusunda son derece duygusal tartışmalara yol açtı ve bu tartışmalar Gazze'deki doğrudan etkisine olan ilgiyi önemli ölçüde gölgede bıraktı. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en şiddetli tartışmalar, Gazze ile ilişkilendirilen Holokost'un yankılarıyla alevlendi. Birleşmiş Milletler "Goldstone Raporu"nda İsrail'in (Hamis ile birlikte) savaş suçları ve olası insanlığa karşı suçlar nedeniyle kınanması gibi, Gazze ve Varşova Gettosu arasındaki karşılaştırmalara da şiddetle itiraz edildi. İsrail'in pek çok destekçisi, Holokost hafızasının artık sorgusuz sualsiz antisemitizm ve anti-Siyonizm karşıtlığı ile aynı hizaya getirilmediği, ancak bazıları tarafından İsrail'in eylemlerine yönelik eleştirilerle bağlantılı olarak çağrıştırıldığı bir söylemin ortaya çıkmasıyla şok oldu ve mağdur oldu. Bir düzeyde bu tartışmalar, belirli karşılaştırmaların veya iddiaların gerçeklere uygunluğu üzerineydi. Ancak daha derinde, Holokost hafızası, küresel kamuoyu empatisi için daha geniş bir siyasi ve kültürel savaş içinde sert bir şekilde tartışılan bir cephe haline gelmişti (Rothberg, 2019, s. 119).

Ancak 11 Eylül sonrası Avrupalı aşırı sağcı partiler düşmanlıklarını Müslümanlara odakladılar ve kendilerini giderek daha fazla İsrail hayranı ve İslamcılık tehlikesine karşı Yahudilerin ateşli savunucuları olarak konumlandırıdılar. İsrail hükümetleri onların bu kurlarına direnmedi: Silvio Berlusconi yönetimindeki İtalya'nın Başbakan Yardımcısı olan "post-faşist" lider Gianfranco Fini'nin 2003 yılındaki Kudüs ziyareti bu yeniden hizalanmayı başlattı. İsrail'e destek ve Müslüman antisemitizmi iddialarına muhalefet, aşırı sağ partilerin siyasi imajlarını temizlemelerini ve seçim cazibelerini arttırmalarını sağladı. (Müller, 2002, s. 396-410). (Paragraf hakemin düzeltme isteği üzerine düzenlenmiştir.)

1990'ların başından bu yana, Modern dünyanın antisemitizme karşı durmasının ahlaki açıdan kusursuzluğu, liberal Batı'nın Avrupa'nın geçmişinden ders çıkarma olasılığına olan inancının temel bir ilkesi olmuştur. Bu davanın kötü niyetle, hatta ırkçılığın diğer biçimleriyle lekelenmiş olabileceği düşüncesi, Batı siyasetinin işletim sisteminde bir hata mesajı üretir: bu fikir zar zor formüle edilebilir ya da tasavvur edilebilir. Sistemik çöküş tehlikesi, antisemitizme karşı durmanın kusursuz erdemine olan inancın duygusal gücü sayesinde önlenmiştir. Bu inanç maddesinin otoritesi olan Batı siyaseti,

antisemitizme karşı durma üzerine ortaya çıkması beklenen kamusal tartışmanın analitik devrelerini sular altında bırakarak, bu konuya yönelik eleştirel düşünmeyi engellemiştir. Dini mesihçiliğin ve siyasi umudun derin Yahudi-Hristiyan temelleri üzerine inşa edilen ideoloji sonrası Avro-Amerikan ahlaki uzlaşısının bir dayanağı olarak, antisemitizme karşı durma saflığına olan inanç, pek çok kişiye vazgeçilemeyecek kadar değerli gelmektedir. Buna rağmen antisemitizm karşıtlığı ile kölelik ve sömürgeciliğin küresel mirasıyla hesaplaşılması arasında varsayılan uyumlu ilişkiyi, ana akım Batı siyasetinin uzlaşmacı ahlaki mantığı içinde ifade etme imkânı rasyonel düzlemde değerlendirildiğinde çok ta mümkün görünmemektedir (Rawnsley, 2001, s. 263). (Paragraf hakemin düzeltme isteği üzerine düzenlenmiştir.)

Holokost Hafızasına Filistinli Ana Akım Tepkiler

1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasıyla birlikte, Filistinli Arapların yaşadığı büyük toprak kayıpları, zorla göç ettirilme, evlerinden edilme ve büyük bir insani krizle karşı karşıya kalma durumu, Filistinliler için Nakba olarak adlandırılır. Nakba, Filistinliler için tarihi bir travma olarak kabul edilir ve bu olay, Filistinlilerin kültürel hafızasında derin izler bırakmıştır. 1948'deki bu olay, Filistin halkının diaspora haline gelmesine, pek çok ailenin mülteci durumuna düşmesine ve uzun süren bir toprak mücadelesine yol açmıştır. (Hadawi, & Robert, 1960, s. 145) Bu yüzden Nakba, sadece bir tarihi olay değil, aynı zamanda Filistin halkının kimlik ve mücadelesinin bir sembolü haline gelmiştir. (Siyonizm sistematik olarak Holokost'u gizemli hale getirirken Filistin halkının Nakba'sını görmezden gelerek kontrol biçimleri yapılandırmaya çalışmıştır. Daha açık ifade ile Siyonizm Nakba'ı inkarda ısrar etmekte ve İsrail'in Filistinlilerin çektiği acılardaki mağdur rolünü kabul etmeyi reddetmektedir. Nitekim Nakba Siyonist üst akla göre Holokost hafızasını anlam ve değer olarak yıpratmakta ve İsrail devletinin meşruiyetini sorgular hale getirmektedir. Bundan dolayıdır ki 1953 Knesset'i Holokost hafızasının kontrolünü bir yasa meselesi haline getirmiş ve galut'un (diasporadaki yaşam) kaçınılmaz olarak geula'ya (kurtuluş) ve shoah'ın (Holokost) tekuma'ya (diriliş) götürdüğü Siyonist anlatının bir parçası olarak ölümlerin resmi hafızasını korumak, temsil etmek ve denetlemek için Mosad Yad Vashem adında özel bir devlet kurumu oluşturulmuştur (Gur-Ze'ev, 1998, s. 161-177).

Öte yandan Filistin tarafında, bir yanda Nazi rejimi ve işlediği suçlar, diğer yanda İsrail devleti ve Filistinlilere davranış biçimi arasındaki denklem birçok çalışmada yeniden ortaya çıkmaktadır. İsrail sıklıkla "Nazi Siyonist varlığı" olarak görülmekte ve uygulamaları "Nazi Siyonist suçları" olarak nitelendirilmektedir (Rabin & Horowitz, 1993). İsrail tarafı ise Hitler ile el sıkışmasıyla meşhur olmuş Müftü Hacı Emin el-Hüseyni'nin kişiliğinde somutlaşan Filistin milliyetçiliğini Nazizm ile eşleştirerek, Filistinlileri, Holokost hafızasıyla başa çıkma konusunda suçlu pozisyonuna itmektedir. Müftü savaş yıllarının bir bölümünü Nazi Almanyası'nda geçirmiş ve bir süre Arap dünyasının ana propagandist sesi olarak görev yapmıştır. (Paragraf hakemin düzeltme isteği üzerine düzenlenmiştir.)

Filistinlilerin tarihlerindeki bu bölüme atıfta bulunma biçimleri, İsrailli ve Filistinli entelektüeller arasında Öteki'nin ötekiliğinin tamamen yadsınması ve tarihsel bilgiye yönelik araçsal bir tutumun kolektif kimliğin mevcut oluşumuna nasıl hizmet ettiğinin farkına varılması bağlamında Öteki'ne yönelik genel tutumu yansıtmaktadır: Bazı Filistinli tarihçiler, Müftü'nün Nazilerle bu kadar yakın çalışmasının bir hata olduğunu kabul ederken, Holokost'un Filistin tarihinin kendilerinin de giderek

artan bir yenilgi ve umutsuzluk yaşadıkları bir döneminde meydana gelmesi nedeniyle Hacı Emin'in bu kadar ağır bir şekilde yargılanmaması gerektiğini de ekliyorlardı (Alush, 1967, s. 151). Dahası, Müftü kendi zamanının bir ürünüydü. Naji Alush'un belirttiği gibi, Arap dünyasındaki kitlelerin sempatisi Fransız ve İngiliz sömürgeciliğinin düşmanlarıydı. Bazı Filistinli tarihçiler ise faşist ideolojinin Arap dünyasındaki bazı genç radikalleri de cezbedtiğini kabul etmektedir (Alush, 1967, s. 151- 153), ancak genel olarak Arap dünyasının geniş kesimleri Müftü'nün Nazi yanlısı tutumu söz konusu olduğunda, Müftü'nün Nazi rejimine duyulan sevgiden ziyade İngiltere'ye duyulan nefret üzerinden "pragmatist" bir tavır sergilediğini iddia etmektedir (Mattar, 1992, s. 99-107). Kuşkusuz, Müftü'nün Yahudilerin yok edilmesinde hiçbir dahli olmadığı için burada ahlaki bir ikilem öne sürmeye ya da yanlısı yapıldığına hükmetmeye yer olmadığını savunan bir başka eğilim daha vardır. Filistinli tarihçilerin çoğunun değerlendirmesine göre, Nazi Almanları Hacı Emin'i kendi amaçları için kullanmıştır (Muhafaza, 1981, s. 268-270).

Müftü'nün Nazilerle iş birliği sorunu, Müftü'nün Almanya'da kaldığı döneme ilişkin Filistin bakış açısını kabul eden ve faaliyetlerine aynı pragmatik niteliği atfeden İsrail biyografilerinin aynı dönemde ortaya çıkmaya başlaması ve kısmen de Filistin tarih çevrelerinde Müftü'ye yönelik eleştirilerin artması nedeniyle bir kenara itildi (Al-Ghuri, 1973, s. II, 181-189). İsrail tarafı ise Müftü'nün olayını hiçbir zaman unutmadı ve bu olayı Nakba'ı unutturma ve Holokost'a karşı anlatıyı ortadan kaldırma siyasetinin bir parçası olarak ele almaktan vazgeçmedi. Nihayetinde Holokost ve Nakba her iki taraf için egemen ulusal varlığın meşrulaştırılması mücadelesi ve kimin kurban kimin mağdur olduğu kavgası bağlamında iki kolektif arasındaki genel sembolik ve askeri çatışmanın ayrılmaz parçaları haline gelmiştir. Aynı şekilde, her iki tarafın da Öteki'ni ya da Öteki'nin meşruiyetini ortadan kaldırma becerisinde hayati bir unsur olarak görüldüğü için, kolektif hafızanın kontrolü ve Öteki'nin hafızasının yok edilmesi, rakip eğitim sistemlerinin her birinde merkezi unsurlar haline gelmiştir.

Holokost'a karşı Nakba'nın görmezden gelinmesi, Filistin tarafında Holokost'un boyutunun ve ahlaki öneminin kabul edilmesinin sürekli olarak reddedilmesini gerektirmiştir (Nevo, 1989). Öte taraftan Nakba'nın inkârı Filistinlileri nihai kurbanlar olarak sunan eğilimi işlevsiz hale getirmenin başka bir versiyonudur. Bu aslında Yahudilerin çektikleri acılar sayesinde oluşan hafızanın yapılan savaşı meşrulaştırmada elde edilmesi gereken ahlaki sermayeye dayanarak Filistin topraklarına el koymanın yolunu açma çabaları olarak görülebilir. Filistinli yazarların genel sekreteri ve kendisi de tanınmış bir Filistinli şair olan Taha Almatukal bu fikri şu şekilde aktarmıştır: Yıllar önce Dachau'daki katillerin altında eziliyordunuz/ Babanız Varşova Gettosu'nda katledildi/ Auschwitz'de kız kardeşinizin tecavüze uğramasının acısını çektiniz/ Unuttunuz mu? Nasıl olur da çölün ortasında yeni bir Auschwitz kurarsınız/ Nasıl olur da bir halkı topraklarından sürmeye cüret edersiniz? Çocukları yakmaya nasıl cüret ettiniz/ Unuttunuz mu? (Almatukal, 1989, s. 63).

Benzer bir şekilde Mahmoud Darwish de İsrail'deki Yahudilerin Holokost hafızasını kullanmaları ile Filistinlilerin toprak ve kimlikleri üzerinde yürüttükleri tavizsiz mücadele arasındaki aynı bağlantıya değinmektedir. Darwish'e göre Holokost hafızasını diri tutarak Nakba'ı inkarda şekillenen kendini tanımlama biçimi, İsrail'in Filistin kimliği üzerindeki işgalinin bir başka yönüdür. Başka ifade ile İsrail tarafı Filistinlilerin hafızasını Filistin'in Arap tarihi ve mekânıyla olan bağlarından boşaltmalı ve onu

zamanın yeni gelişen Yahudi bilinciyle donatmalıdır. Zira İsrail bu hafıza boşaltımına imkân bulduğu takdirde otantik Filistinli olduğunu iddia edecektir (Darwish, 1987, s. 46-47).

Hem Holokost hem de Nakba'da görülen acıları görmek İsrail'de siyasete yön veren Siyonist bilincinden kopmayı gerektirir ki bu kopuş her iki taraf açısından sağlıklı bir empatiyi mümkün kılabilmenin yolu olarak gözükmetedir. Nitekim "Herkese yetecek kadar acı ve adaletsizlik var" diyen Said'e katılmamak mümkün değil. Said'e göre, her iki tarafın birbirleriyle kuracağı diyalog birbirlerinin acılarıyla yüzleşen, Öteki'ne karşı sorumlulukta birleşen, her iki tarafın acılarına yanıt veren eşit ortaklar olmaya davet ediyor. Fakat bu diyalog davetinde dikkat edilmesi gereken açık bir hiyerarşi ve keskin bir asimetrinin olma ihtimalidir: Yahudiler Naziler tarafından kendilerine yapılan haksızlıklardan dolayı acı çekmişlerdir, Filistinlilerin yaptığı herhangi bir haksızlıktan dolayı değil. Öte yandan Filistinliler Nazilerden değil, İsraillilerden acı çekmiştir. "Yahudi trajedisinin doğrudan Filistin felaketine yol açtığını gösteren bir bağlantı kurulmadıkça, buna saf iradedden ziyade zorunluluk diyelim, birbirinden kopuk ve iletişimsiz iki ayrı acı topluluğu olarak bir arada var olamayız" (Said, 1997, s. 3). Said haklı olarak diyalogu, Filistinlilerin Naziler tarafından kendilerine çektilen Yahudi acısını kabul etmelerini ve Yahudilerin de Filistinlilere çektilerikileri trajediyi kabul etmelerini gerektiren "ahlaki bir zorunluluk" olarak görmektedir. Bu, Filistinliler olarak onlardan dikkate alınma ve tazminat talep ettiğimiz anlamına gelir" (Said, 1997, s. 4).

Gur-Ze'ev'e göre "eksik olan" şey, Yahudilerin Diaspora'daki tarihleri boyunca maruz kaldıkları adaletsizliğin Filistinliler tarafından tanınması ve mevcut trajedilerinde Filistinlilerin payının olmasıdır. Holokost'un bir ölüm hikayesi olduğunu, Nakba'nın ise acıların mirası olduğunu savunmaktadır. İlki tam bir kötülüğün tezahürüdür ve hiçbir haklı ılımlılığı ya da diyalektik boyutu yoktur. İkincisi ise adaletsizliğin tezahürüdür ve dolayısıyla tamamen farklıdır. Ontolojik düzeyde buluşurlar ve Holokost ve Nakba anılarının diyalektiğini mümkün kılan da budur. Gur-Ze'ev Filistinlilerin sadece kurban olarak temsil edilmesini kabul etmediği gibi, Siyonistlerin sömürgeci ve Siyonist projenin de Batı sömürgeciliğinin yerel bir versiyonu olduğu görüşünü benimsemiyor. Gur-Ze'ev yargıda eşitlik talep etmekte ve gerçekliğin asimetrik algılanışının ve bunun "diyalog"a yansımalarının her iki tarafı da insanlıktan çıkaran bir ölüm kalım mücadelesi vaat ettiğini savunmaktadır. Gur-Ze'ev'e göre etnosentrist retorik içinde Siyonist ideolojiyi ve onun Yahudilerin İsrail üzerindeki hak iddiasını meşrulaştırmasını kabul etmemek için hiçbir neden yoktur. Aynı manipülasyon Filistinliler için de Nazizmin ve Batı sömürgeciliğinin nihai kurbanları oldukları iddialarını haklı çıkarmak için milliyetçilik çerçevesinde başarıyla gerçekleştirilebilir. Karşı eğitimin amacı, her iki kolektifi de kendilerini inşa etmelerinin bir parçası olarak mağdur eden ve Öteki'ni -kurbanı olarak- yok etmeyi ahlaki bir zorunluluk haline getiren bu diyalektiğin üstesinden gelmektir (Gur-Ze'ev & Pappé, 2003).

Üçüncü bir seçenek ise Pappé tarafından önerilen ve yalnızca Gur-Ze'ev tarafından ısrarla vurgulanan kötülük ve adaletsizlik arasındaki ayrıma değil, aynı zamanda mağduriyet zincirine de atıfta bulunan seçenektir. Her iki yazar da İsraillilerin kurbanları olarak Filistinliler ile Filistinlilerin geçmişteki ve şimdiki kurbanları olarak İsrailliler arasındaki doğrudan ilişkinin diyalog koşullarının belirlenmesinde önemli bir rol oynadığı konusunda hemfikirdir. Pappé için bu sonuç, güç ve suçlama dengesizliğinin "göreceli" bir kötülükten kaynaklandığı anlamına geliyor: yerin sömürgeci ve sömürge

sonrası tarihi. Tarihyazımsal değerlendirme onu, çağdaş mağdurlar olan İsraililer ve şimdiki mağdurlar olan Filistinliler karşısında farklı yapıbozum düzeylerini kabul etmeye götürmektedir. Gur-Ze'ev ile Siyonizmin saf bir sömürgecilik vakası olmadığı konusunda hemfikir olan Pappé, yine de Siyonizmin sömürgeci bir hareket olarak temel tanımını desteklemekte ve dolayısıyla Filistinlilerin şiddet ve karşı-şiddetinin Siyonist şiddet ve karşı-şiddet ile aynı şekilde değerlendirilemeyeceğini kabul etmektedir. Hem Pappé hem de Gur-Ze'ev şiddetin incelenmesi için daha karmaşık, hatta sömürgecilik karşıtı bir bağlam bulmaktadır. Bishara, bir noktaya kadar, kendisini hem Nasırcı hem de Aydınlanma ve Frankfurt Okulu'nun bir öğrencisi olarak sunduğu için bu tür bir incelemeden kaçınmaktadır. (Gur-Ze'ev & Pappé, 2003; Pappé, 1995; Bishara, 1997, s. 7-25)

Sonuç

Holokost'un Siyonistlerce ideolojikleştirilmesi, genellikle Yahudi soykırımının tarihsel trajedisinin İsrail Devleti'nin meşruiyetini güçlendirmek ve uluslararası siyasette belirli hedeflere ulaşmak için araçsallaştırılmasıyla ilgili tartışmalara işaret eder. İsrail'in, 1948'deki kuruluşundan günümüze gelen süreçte, Holokost'u, Yahudilerin tarihi acılarına vurgu yaparak özellikle Filistin'i işgal politikalarını gerekçelendirmek için kullandığını söylemek gerekir. Dahası Siyonist liderler, dünya kamuoyunda Holokost'u İsrail devletinin gerekliliğini savunmada etkili bir araç olarak kullanmışlardır. Özellikle bu makalede ele alındığı kadarıyla İsrail'in Holokost'u ulusal kimliğinin bir parçası haline getirdiğini ve bunu dış politika aracı olarak kullandığını ileri sürmek mümkündür. Yine sonuç olarak bu makalede İsrail-Filistin çatışması bağlamında, Holokost hafızasının, İsrail'in güvenlik politikalarını haklı çıkarmak için kullanıldığı savunulur. Örneğin, Holokost'taki mağduriyet anlatısı, İsrail'in uluslararası arenada eleştirilerden kaçınmak için bir kalkan olarak işlev gördüğü iddiası bu makalenin sonucu olarak ele alınmaktadır. Öte taraftan eleştirmenler, Holokost'un tarihsel gerçekliğinin tek bir siyasi amaca indirgenmesinin, kurbanların anısına saygısızlık olduğunu ve diğer soykırımlara karşı duyarsızlık yarattığını öne sürer. Ayrıca, bu ideolojikleştirmenin, İsrail'in Filistinlilere yönelik politikalarını eleştirenlerin antisemitizmle suçlanmasına neden olabileceği belirtilir. Buna karşılık, Siyonist perspektiften, Holokost'un Yahudi halkı için bir travma olduğu ve Yahudilerin kendilerini savunma hakkını tartışılmaz kıldığı önemli bir gerçektir. Daha açık ifade ile Holokost, antisemitizme karşı küresel mücadelede sembolik bir yere sahiptir. Ancak bazı eleştiriler, Batı dünyasının Holokost hafızasını sadece Yahudilere yönelik bir ayrıcalık olarak sunduğunu ve diğer mağduriyetleri gölgede bıraktığını iddia eder. Nitekim İsrail'in uluslararası kurduğu güçlü ilişkilerde, Holokost'un hatırlatılması, bu ülkelerin İsrail'e yönelik özel bir sorumluluk hissetmelerine yol açmıştır.

Holokost'un ideolojikleştirilmesi meselesi, tarihçilerin, siyaset bilimcilerin ve sosyologların üzerinde tartıştığı bir konudur. Tarihi olayların politik kullanımı, hafızanın adil bir şekilde korunması ve tarihten ders çıkarılması gerekliliğiyle çelişebilir. Bu tartışmalar, Holokost'un tarihsel önemini azaltmaksızın, onun farklı bağlamlarda nasıl araçsallaştırıldığını anlamayı hedefler. Önemli olan, tarihsel trajedilerin evrensel adalet ve insan hakları mücadelesi için bir dayanak haline getirilmesidir. Holokost hafızasının İsrail devletinde kimlik oluşturma bağlamında araçsallaştırılması, Yahudi Soykırımı'nın ulusal kimlik inşasında temel bir unsur haline getirilmesi sürecine işaret eder. İsrail'de Holokost'un hafızası, tarihsel bir trajedi olmasının ötesine geçerek hem ulusal hem de bireysel kimlikleri şekillendiren

bir faktör haline gelmiştir. Öyle ki, İsrail’de Holokost, Yahudilerin dünya tarihindeki mağduriyetinin bir sembolü olarak görülür. Devletin ulusal hafıza politikası, Holokost’un, Yahudi halkının hayatta kalma ve yeniden doğuş hikayesiyle bağlantılı olarak sunulmasını içerir. Nitekim Holokost, İsrail eğitim sisteminde merkezi bir yere sahiptir. Öğrencilere Holokost’un tarihsel gerçekleri, kurbanların hikayeleri ve Yahudi halkının direnme iradesi öğretilir. Bu, Yahudi kimliğini güçlendirmeyi ve Yahudi halkının birlik ihtiyacını vurgulamayı amaçlar. Bu açıdan değerlendirildiğinde Holokost, İsrail’in bir Yahudi devleti olarak varlığını haklı çıkarmada önemli bir rol oynar. Dahası Yahudi halkının tarih boyunca maruz kaldığı zulümler, İsrail devletinin varoluşsal gerekçesi olarak sunulmaktadır. Neticede İsrail, Holokost hafızasını, Yahudi halkını koruma sorumluluğunun bir parçası olarak ulusal güvenlik politikalarını haklı çıkarmada da kullanır. Bu, "bir daha asla" (Never Again) anlayışını güçlendirir. Öte taraftan İsrail, Holokost hafızasını uluslararası kamuoyunda sempati yaratmak ve Batı ülkeleriyle ilişkilerde bir araç olarak kullanır. Bu hafıza, Batı’nın İsrail’e karşı özel bir ahlaki sorumluluk hissetmesine katkı sağlar. Zira İsrail, Holokost’u Yahudi halkının kolektif hafızasının bir parçası olarak sunmaktan hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Bu, Yahudiler arasında dayanışma ve birlik duygusunu pekiştirme işlevine dayanır. Örneğin her yıl Yom HaShoah (Holokost Anma Günü) gibi özel günlerde düzenlenen törenler, Holokost’un anısını canlı tutmakta ve onun ulusal kimlikteki rolünü güçlendirmektedir. Bunun yanında İsrail, Holokost hafızasını küresel Yahudi topluluklarıyla bağlarını güçlendirmek için de kullanır. Bu, diaspora Yahudilerinin İsrail’e olan bağlılıklarını artırmayı hedefler.

Holokost’un İsrail devleti ve Siyonist siyasetince ele alınış biçimine yönelik eleştiriler şüphesiz entelektüelce dile getirilmiştir. Eleştirmenler, Holokost hafızasının İsrail’deki ulusal kimlik inşasında tek yönlü bir anlatıya dönüştüğünü ve diğer kimlik öğelerini gölgede bıraktığını savunur. İsrail devletinin hem iç hem dış siyasette, diğer halkların mağduriyetlerini (örneğin, Filistinlilerin yaşadığı travmalar) genellikle ihmal edilebilir ya da yeterince dikkate almadığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Özellikle Filistinli yazarlar, İsrail’in Holokost’u, kendi politikalarının meşruiyetini savunmak için kullandığını ve bu durumun tarihsel bir trajedinin anlamını daraltarak siyasi bir araca dönüştürdüğünü savunurlar. Özellikle, Filistinlilere yönelik baskıcı politikaların Holokost’tan çıkarılan derslerle meşrulaştırılmaya çalışıldığına dikkat çekerler. "Bir daha asla" (Never Again) söyleminin yalnızca Yahudi halkının güvenliği için değil, tüm insanlık adına geçerli olması gerektiği ifade edilir. Filistinli yazarlar, İsrail’in Holokost’u Yahudilere özgü bir mağduriyet anlatısına dönüştürdüğünü ve bu anlatının, Filistin halkının yaşadığı acıları görünmez kıldığını eleştirir. Holokost’un, Filistinlilerin Nakba (1948’de İsrail’in kuruluşu sırasında yaşadıkları zorunlu göç ve toplu travma) deneyimini gölgede bırakan bir araç olarak kullanıldığı vurgulanır. Filistinlilere göre, İsrail, Holokost’un hafızasını yalnızca kendi varlığını ve politikalarını haklılaştırmak için değil, aynı zamanda Filistinlilerin hak taleplerini bastırmak için de kullanmaktadır. Filistinli yazarlar, Holokost’un İsrail’in Filistinlilere yönelik işgal, yerleşim politikaları ve askeri operasyonlarını haklılaştırmak için uluslararası arenada bir "savunma kalkını" olarak kullanıldığını belirtirler. Bu eleştiriler, özellikle İsrail’in Filistinlilere yönelik şiddetini eleştirenlerin, antisemitizmle suçlanmasını içeren bir "sessizleştirme stratejisi" uyguladığına odaklanır. Holokost hafızasının bu şekilde araçsallaştırılmasının, Filistinlilerin insan hakları mücadelesini bastırdığı ileri sürülür.

Holokost'un yalnızca Yahudi halkının trajedisi olarak görülmesi yerine, evrensel bir insanlık suçu olarak ele alınması gerektiği savunulur. Filistinli yazarlar, İsrail'in Holokost'u bu evrensel bağlamdan kopararak kendi çıkarları için kullanmasının, tarihsel adaleti zedelediğini ve diğer mağduriyetleri göz ardı ettiğini ifade ederler. Holokost'un derslerinin, Filistinlilere yönelik baskı ve ayrımcılığı haklı çıkarmak yerine, bu tür eylemlerin tekrarlanmasını önlemek için kullanılmasını talep ederler. Bir diğer eleştiri, İsrail'in Holokost'un tanınması ve anılması konusunda uluslararası toplumdan hassasiyet beklerken, Filistinlilerin Nakba gibi travmatik deneyimlerini tanımayı reddetmesiyle ilgilidir. Filistinli yazarlar, bu durumun çifte standart oluşturduğunu ve İsrail'in mağduriyet anlatısını tek taraflı bir şekilde dayattığını savunurlar. İsrail'in, kendi tarihsel travmalarını ön planda tutarken Filistinlilere yönelik sorumluluklarını göz ardı ettiği dile getirilir.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Alba, A. (2015). *The holocaust memorial museum: Sacred secular space*. Springer.
- Al-Ghuri, E. (1973). Palestine through sixty years. *Volume*, 2, 181-189.
- Almatukal, T. (1989). Poetry space: Poetry from Ansar 3. *Ramallah (Arabic)*.
- Alush, N. (1967). Arab resistance in Palestine, 1917-1948. *Beirut: no publisher (Arabic)*.
- Arendth, H. (1945). The stateless people, *Contemporary Jewish Record* 8 (April): 137-153.
- Bach, G. (2011). The eichmann trial. *Loy. LA Int'l & Comp. L. Rev.*, 34, 315.
- Bar-Tal, D., & Antebi, D. (1992). Siege mentality in Israel. *International Journal of Intercultural Relations*, 16, 251-275.
- Bar-Tal, D. (2007). *Living with the conflict: Socio-psychological analysis of the Jewish society in Israel*. Jerusalem: Carmel.
- Bar-Tal, D., Raviv, A., Raviv, A., & Dgani-Hirsh, A. (2009). The influence of the ethos of conflict on Israeli Jews' interpretation of Jewish-Palestinian encounters. *Journal of Conflict Resolution*, 53, 94-118
- Baram, D. (2004). *Disenchantment: The Guardian and Israel*. Guardian Books.
- Bishara, A. (ed.) (1997) 'Introduction', in *The enlightenment: an unfinished project?*, pp. 7-25. Tel-Aviv: Hakibbutz Ha-Meuchad, Hebrew.
- Brownfeld, Allan, C. The politicization of the holocaust: examining the uses and abuse of its legacy, *Washington Report on Middle East Affairs*, October/November 1998, pages 47-49, 100
- Cevizci, A. (2000), *Felsefe sözlüğü*, 4. Baskı, Paradigma Yayınları, İstanbul
- Darwish, M. (1987). The identity of a space. *Mifgash*, 7(autumn), 46-47.
- Eagleton, T. (2015), *İdeoloji*, 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Friesel, E. (2013). On the myth of the connection between the holocaust and the creation of israel. In *Israel at Sixty* (pp. 121-141). Routledge.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks* (Q. Hoare & G. N. Smith, Eds.). International Publishers.
- Gur-Ze'ev, I. (1998). The morality of acknowledging/not-acknowledging the other's Holocaust/genocide. *Journal of Moral Education*, 27(2), 161-177.
- Gur-Ze'ev, I., & Pappé, I. (2003). Beyond the destruction of the other's collective memory: Blueprints for a Palestinian/Israeli dialogue. *Theory, Culture & Society*, 20(1), 93-108.
- Habibi, E. (1986). Your Holocaust is our disaster. *Politica*, 8, 26-27.
- Hadawi, S. & Robert, J. (1960) *The palestinian diary*, Part 1. Beirut: Institute of Palestine Studies.4, 145-155.
- Hadjipavlou, M. (2007). The Cyprus conflict: Root causes and implications for peacebuilding. *Journal of Peace Research*, 44(3), 349-365.
- Hareven, A. (1983). Victimization: Some comments by an Israeli. *Political Psychology*, 145-155.

- Hesse, I. (2017). Competitive memories: The Holocaust and the Israeli-Palestinian conflict in contemporary British culture. *New Formations*, 93, 3–20. <https://doi.org/10.3898/NEWF:93.03.2017>
- Hitchens, C. (2001). Of sin, the left and islamic fascism. *The Nation*, 24.261–266.
- Hunter, J. A., Stringer, M., & Watson, R. P. (1991). Intergroup violence and intergroup attributions. *British Journal of Social Psychology*, 30(3), 261–266.
- Huntington, S. P. (1993). If not civilizations, what? Paradigms of the post-cold war world. *Foreign affairs*, 186–194.
- Mubarak, F., & Meidina, A. R. (2024). The Palestinian-Israeli conflict in the memory of the past the Jewish nation: From Holocaust to Holocaust. *International Journal of Social Science and Religion*, 5(2), 231–250. <https://doi.org/10.53639/ijssr.v5i2.246>
- Noor, M., James Brown, R., & Prentice, G. (2008). Precursors and mediators of intergroup reconciliation in Northern Ireland: A new model. *British Journal of Social Psychology*, 47(3), 481–495.
- Kelman, H. C. (1997). Group processes in the resolution of international conflicts: Experiences from the Israeli–Palestinian case. *American Psychologist*, 52(3), 212.
- Khalili, L. (2007). Heroic and tragic pasts: Mnemonic narratives in the Palestinian refugee camps 1. *Critical Sociology*, 33(4), 731–759.
- Kimmerling B. (1993). Militarism in Israeli society. *Theory and Criticism*, 4, 123–140.
- Levi P. (1986). *The reawakening* (Hall S., Trans.). New York, NY: Simon and Schuster.
- Levy, D., & Sznajder, N. (2006). Misremembering the Holocaust: Universal symbol, nationalist icon or moral kitsch? In *The Holocaust and memory in the global age* (pp. 88–118). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230292338_3
- Levy, D., & Sznajder, N. (2006). *The Holocaust and memory in the global age*. Temple University Press.
- Liebman, C. S. (1983). Extremism as a religious norm. *Journal for the scientific study of religion*, 75–86.
- Liebman, C. S., Libman, Y., & Don-Yihya, E. (1983). *Civil religion in Israel: Traditional Judaism and political culture in the Jewish state*. Univ of California Press.
- Mattar, P. (1992). *The Mufti of Jerusalem: Al-Hajj Amin al-Husayni and the Palestinian National Movement*. Columbia University Press.
- Moyn, S. (2006). Empathy in history, empathizing with humanity [Review of *The Fragility of Empathy after the Holocaust; History in Transit: Experience, Identity, and Critical Theory*, by C. J. Dean & D. LaCapra]. *History and Theory*, 45(3), 397–415.
- Muhafaza, A. (1981). German–palestinian relations 1841–1945. *Beirut: PLO Publication*.
- Musolff, A. (2015). *The role of Holocaust memory in the Israeli–Palestinian conflict*. In H. Starr & S. Dubinsky (Eds.), *The Israeli Conflict System: Analytic Approaches* (pp. 168–180). Routledge.
- Müller, J. W. (Ed.). (2002). *Memory and power in post-war Europe: Studies in the presence of the past*. Cambridge University Press.

- Nadler A., Shnabel N. (2006). Instrumental and socioemotional paths to intergroup reconciliation and the needs-based model of socioemotional reconciliation. In Nadler A., Malloy T., Fisher T. (Eds.), *Social psychology of intergroup reconciliation* (pp. 37–56). New York, NY: Oxford University Press.
- Nevo, J. (1989). The attitude of arab palestinian historiography toward the Germans and the Holocaust. *Remembering for the Future: Working Papers and Addenda*, 2, 2241-2250.31(1), 111–126.
- Oren N., & Bar-Tal D. (2007). The detrimental dynamics of delegitimization in intractable conflicts: The Israeli–Palestinian case. *International Journal of Intercultural Relations*, 31(1), 111–126.
- Özdemir, M. (2021). Ben Gurion’s Dichotomy: The Creation of the Israel National Ethos. *İsrailiyat*(7), 18-36.
- Pappe, I. (1995). Critique and agenda: The post-Zionist scholars in Israel. *History and Memory*, 7(1), 66-90.
- Power, S. (2013). "A problem from hell": America and the age of genocide. Basic Books.
- Rabin, E., & Horovitz, M. (1993). The five expelled were returned. *Ha'aretz*, 8. (1), 1
- Ramanathapillai, R. (2006). The politicizing of trauma: A case study of Sri Lanka. *Peace and Conflict*, 12(1), 1-18.
- Rawnsley, A. (2001). *Servants of the people: The inside story of new labour*. Penguin UK.
- Risse, T., vd. 1999 "To Euro or not to Euro? The EMU and identity politics in the European Union", *European Journal of International Relations*, C: 5, No: 2, s. 147-187.
- Rouhana, N. N., & Bar-Tal, D. (1998). Psychological dynamics of intractable ethnonational conflicts: The Israeli–Palestinian case. *American psychologist*, 53(7), 761.
- Rothberg, M. (2019). *The implicated subject: Beyond victims and perpetrators*. Stanford University Press.64–74.
- Said, E. (1997). Bases for coexistence. *Al-Ahram Weekly*, 15.
- Savelsberg, J. J., & King, R. D. (2011). *American memories: Atrocities and the law*. Russell Sage Foundation., 33-58.
- Segev, T. (2000). *One Palestine, complete: Jews and Arabs under the British mandate*. Macmillan.
- Simhoni Y. (1961, May 11). The Eichmann trial’s conclusions: Security is the key to our existence. *Davar*.
- Staudenmaier, P. (2012). Hannah Arendt’s analysis of antisemitism in *The Origins of Totalitarianism*: a critical appraisal. *Patterns of Prejudice*, 46(2), 154–179.
- Stein, R. L. (2005). The ballad of the sad café: Israeli leisure, Palestinian terror, and the post/colonial question. *Postcolonial Studies and Beyond*, 317-36.
- Sutcliffe, A. (2022). Whose feelings matter? Holocaust memory, empathy, and redemptive anti-antisemitism. *Journal of Genocide Research*, 26(2), 222–242.
- Tollerton, D. (2020). *Holocaust memory and Britain’s religious-secular landscape: politics, sacrality, and diversity*. Routledge.
- Traverso, E. (2016). *The end of Jewish modernity* (D. Fernbach, Tran.). Pluto Press.159.
- Volkan V. (1997). *Blood lines: From ethnic pride to ethnic terrorism*. Boulder, CO: Westview Press.

- Vollhardt, J. R. (2009). The role of victim beliefs in the Israeli–Palestinian conflict: Risk or potential for peace?. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 15(2), 135-159.
- Wermenbol, G. (2018). *A tale of two narratives: Holocaust and Nakba in Israeli-Palestinian memory practices*. Cambridge University Press.
- Young, J. E. (1993). The veneration of ruins. *The Yale Journal of Criticism*, 6(2), 275.
- Young, J. E. (2008). The texture of memory: Holocaust memorials in history. *Media and Cultural Memory/Medien und kulturelle Erinnerung*, 357.
- Zertal, I. (2005). *Israel's Holocaust and the politics of nationhood* (Vol. 21). Cambridge University Press.
- Zerubavel, E. (2003). *Time maps: Collective memory and the social shape of the past*. University of Chicago Press.

